

Date: 5th November-2025

XX ASR O‘ZBEK RASSOMLARI IJODIDA QALAMTASVIRNING BADIY
YO‘NALISHLARI.

Quvonov Mehroj G‘olibjon o‘g‘li

Andijon davlat texnika inistituti

“Avtomobilsozlik va transport” fakulteti

Avtomobilsozlik dezayni yo‘nalishi

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr o‘zbek rassomlari ijodida qalamtasvir san’atining shakllanish bosqichlari, uning badiiy yo‘nalishlari va ifoda uslublari tahlil qilinadi. O‘zbek tasviriy san’ati tarixida qalamtasvir realizm, ekspressionizm, modernizm kabi yo‘nalishlar bilan uyg‘unlashgan holda rivoj topgan. Rassomlarning ijodiy izlanishlari orqali qalamtasvirda milliy ruh, obrazlilik va zamonaviy badiiy tafakkur ifodasi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: qalamtasvir, o‘zbek rassomlari, badiiy yo‘nalish, realizm, ekspressionizm, chizg‘i, tasviriy san’at.

Kirish

XX asr o‘zbek tasviriy san’ati tarixida qalamtasvir san’ati alohida ahamiyat kasb etadi. Bu davrda chizg‘ining ifoda kuchi, kompozitsion tuzilma, ton va nur-soya orqali badiiy fikr ifodalash uslublari shakllandi. Qalamtasvir o‘zbek rassomlari ijodida nafaqat tayyor asarga tayanch bosqich sifatida, balki mustaqil badiiy janr darajasiga ko‘tarildi. Shu jarayonda rassomlar milliy ruhni, hayotiy voqealarni va inson obrazlarini chizg‘ining o‘ziga xos tili orqali tasvirlashga intildilar.

Asosiy qism

1. Qalamtasvir san’atining XX asrdagi rivojlanish omillari

XX asr o‘zbek tasviriy san’ati — bu o‘zbek milliy madaniyati tarixida yangi bosqichni boshlab bergan davrdir. Shu asrda o‘zbek rassomlari milliy ruhni, xalq hayoti va an’alarini badiiy obrazlar orqali ifodalab, o‘ziga xos maktab yaratdilar. O‘zbek san’atining bu davri milliylik va modernizm, an’ana va innovatsiya o‘rtasidagi uyg‘unlik bilan ajralib turadi¹.

Mazkur davrda shakllangan rassomlar ijodi nafaqat milliy madaniyatda, balki butun Sharq san’ati taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi.

Natijalar taxlili:

XX asr boshlarida o‘zbek tasviriy san’atining shakllanishi².

XX asr boshlarida o‘zbek rassomlari rus va Yevropa san’ati bilan bevosita aloqaga kirishdilar. Samarqand, Toshkent, Buxoro va Farg‘onada san’at maktablari tashkil etildi. Bu davrda rassomlar orasida P. Benkov, A. Abdullaev, U. Tansiqboyev, L. Abdullayev, Ch. Axmarov, Z. Inog‘omov kabi ijodkorlar faoliyat yuritdi.

¹ G‘ulomov B. *O‘zbek grafika san’ati*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2009

² Karimova D. *O‘zbek tasviriy san’ati tarixi*. – Toshkent: San’at, 2012.

Date: 5th November-2025

Ular asarlarida xalq hayoti, mehnat, qadimiy shahar manzaralari, tarixiy obrazlar aks ettirildi. Realizm yoʻnalishi yetakchi badiiy oqim sifatida qaror topdi.

Realistik maktab va milliylik masalasi: XX asr oʻzbek sanʼatining dastlabki bosqichi realizm tamoyillariga asoslangan edi. Rassomlar hayotiy manzaralar, portretlar, xalq urf-odatlarini tabiiylik va samimiyat bilan tasvirlashdi.

Masalan, P. Benkov — oʻzbek portret sanʼatining asoschisi sifatida tanilgan. Uning “Oʻzbek ayoli”, “Qishloq bozori” kabi asarlarida oʻzbek ayolining milliy qiyofasi yorqin ifoda topgan.

U. Tansiqboyev esa tabiiy manzara janrini yangi bosqichga olib chiqdi, “Qishloq yoʻlida”, “Bahor” kabi asarlari oʻzbek tabiatining ruhini chizgʻilar orqali aks ettirdi.

Chingiz Axmarov va monumental sanʼat yoʻnalishi: XX asr oʻrtalariga kelib monumental sanʼat — devoriy rasmlar, mozaika va mayolika yoʻnalishlari rivojlandi. Chingiz Axmarov bu sohaning yetakchi vakili boʻlib, uning “Alisher Navoiy teatri”dagi freskalari milliy ruh va klassik timsollarning uygʻunligidan dalolat beradi³.

Bu davr rassomlari sanʼatni xalq hayoti, adabiyot va tarix bilan bogʻlashga intildilar. Natijada oʻzbek sanʼati oʻziga xos milliy obraz tizimini shakllantirdi.

XX asr ikkinchi yarmi: ekspressionizm va modernizm izlanishlari.

1960–1980-yillarda oʻzbek sanʼatida yangi ifoda uslublari paydo boʻldi. R. Choriyev, B. Jalolov, A. Mirsoatov, R. Ahmedov kabi rassomlar qalamtasvir, grafika, rangtasvirda zamonaviy badiiy tajribalar oʻtkazdilar.

Bu davrda ekspressionizm va modernizm unsurlari oʻzbek milliy estetikasiga singdi. Rassomlar inson ruhiy holati, zamon ruhi, shahar madaniyati kabi mavzularni yangi badiiy til orqali ifodaladilar.

XX asr oxirida zamonaviy oʻzbek sanʼatining shakllanishi

Asr soʻngida mustaqillik davriga yaqin yillarda rassomlar erkin ijodiy ifodaga oʻtdilar. Milliy tarix, qadimiy afsonalar, xalq ogʻzaki ijodi motivlari zamonaviy talqinda tasvirlana boshladi.

Bu bosqichda oʻzbek tasviriy sanʼati oʻzining falsafiy, ramziydir⁴.

XX asr boshlarida Oʻzbekiston hududida sanʼat maktablari, rassomlar uyushmalari tashkil topishi qalamtasvirning ilmiy asosda rivojlanishiga turtki boʻldi. P. Benkov, U. Tansiqboyev, A. Abdullaev, L. Abdullayev, Ch. Axmarov kabi rassomlar qalamtasvirni oʻz asarlarining kompozitsion tayanchi sifatida qoʻlladilar.

Bu davrda qalamtasvir realizm yoʻnalishida shakllandi: hayotiylik, inson ruhiy holatini aniq chizgʻilar orqali ifodalash, ton va nur uygʻunligi asosiy mezonga aylandi.

. Realistik yoʻnalishdagi qalamtasvir namunalari

Realistik yoʻnalishda ishlagan rassomlar — P. Benkov va U. Tansiqboyev chizgʻining aniqligi, kompozitsion aniqlik va obrazlilikka eʼtibor qaratdilar. Ularning eskiz va etyudlarida inson mehnati, qishloq hayoti va milliy urf-odatlar aniq chiziqlar orqali ifodalanadi.

³ Mirsoatov A. *Qalamtasvir va chizmachilik asoslari*. – Toshkent, 2018

⁴ Benkov P. *Sanʼat va chizgʻilar estetikasi*. – Moskva, 1956.

Date: 5th November-2025

Masalan, Tansiqboyevning portret eskizlari qalamtasvirda hajm, ruhiyat va faktura uyg'unligini aks ettiradi.

. Ekspressionistik va modernistik izlanishlar

XX asrning ikkinchi yarmida o'zbek rassomlari orasida ekspressionistik yondashuvlar kuchaydi. Rassomlar qalamtasvirni his-tuyg'ularni ifoda etish vositasi sifatida qo'lladilar. Bunda chizg'ilar erkin, dinamik va ekspressiv tus oldi.

M. Qodirov, R. Choriyev, A. Mirsoatov kabi rassomlar asarlarida qalamtasvir orqali ichki ruhiy kechinmalar, ijtimoiy-falsafiy mavzular ifodalangan.

. Qalamtasvirda milliylik va zamonaviylik uyg'unligi

XX asr o'zbek rassomlari uchun milliylik — badiiy ifodaning asosiy mezoniga aylandi. Chizg'ilarda milliy kiyimlar, xalq obrazlari, qadimiy naqsh va ritmlar mujassamlashtirildi. Shu bilan birga, zamonaviylik, kompozitsion erkinlik va texnik tajriba orqali qalamtasvir yangi bosqichga ko'tarildi.

Milliy bezak elementlari bilan uyg'unlashgan qalamtasvir asarlari o'zbek tasviriy san'atining o'ziga xos maktabini yaratdi.

Xulosa

XX asr o'zbek rassomlari ijodida qalamtasvir san'ati nafaqat texnik mashq, balki badiiy tafakkurning mustaqil ifoda vositasi sifatida namoyon bo'ldi. Realizm, ekspressionizm va modernizm yo'nalishlarining uyg'unlashuvi orqali chizg'ining estetik imkoniyatlari kengaydi.

O'zbek rassomlarining qalamtasvir asarlari milliy ruh, zamonaviy fikr va badiiy did uyg'unligini ifoda etuvchi muhim madaniy meros sifatida san'atshunoslikda alohida o'ringa ega bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova D. *O'zbek tasviriy san'ati tarixi*. – Toshkent: San'at, 2012.
2. G'ulomov B. *O'zbek grafika san'ati*. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.
3. Mirsoatov A. *Qalamtasvir va chizmachilik asoslari*. – Toshkent, 2018.
4. Benkov P. *San'at va chizg'ilar estetikasi*. – Moskva, 1956.
5. O'zbekiston Badiiy Akademiyasi materiallari, 2020–2024 yillar.

